

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2005

Seija Ridell

Miten uutinen puhuttelee

Julkaisija: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku
1997
Julkaisu: Kanavat auki!
Televisiotutkimuksen lukemisto/ toim. Anu Koivunen
ja Veijo Hietala
Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen
julkaisuja A: 61
ISSN 0788-7906
s. 143-170

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

Miten uutinen puhuttelee?

Journalistiset tekstit retorisia sosiaalisina muotoina

Uutisrealismi ja narratologiset välineet

Journalismintutkimuksessa on viime vuosikymmeninä ollut meneillään kehitys, jossa uutisen määrittely omanlaisekseen teksti- tai diskurssityypiksi on haastanut sen uutiskäytännössä ja tiedotus-opillisessa perinteessä vankkaa jalansijaa pitäneen ajatuksen, että uutinen on tiedon tai informaation välitystä (ks. esim. Dahlgren 1984,11-12 ja 1987,4-6 sekä Y Pietilä 1988, 5). Tähän laajempaankin 'konstruktivistiseen käänteeseen'¹ liittyy lisääntynyt tieteidenvälisyys - uutistekstien erittelyssä saatetaan nykyään yhdistää tarkastelutapoja moneltakin eri suunnalta.

Uutista ovat lähestyneet omana teksti- tai diskurssimuotonaan tekstilingvistikkojen ja diskurssiteoreetikkojen (ks. Dijk 1985 ja 1988 ohella mm. fiktiivisen kerronnan teoriasta vaikuttaneita saaneet tiedotustutkijat. Myös suomalaisessa - etenkin tamperelaisessa - tiedotusopissa 'narratologia-vaikutteinen' lähestymistapa uutisiin on viiden viime vuosina saanut melkoisen laajaa kannatusta.²

Kuten kerronnan teoriaan kotimaisessa journalismintutkimuksessa ensimmäisten joukossa tarttunut Veikko Pietilä (1988, 6) kansainvälistä tutkimusta arvioidessaan huomauttaa, uutisen kertomukseksi ymmärtävät tiedotustutkijat eivät ole tarkemmin määritelleet, mikä kertomus on eivätkä perustelleet, miksi uutinen tulisi ymmärtää juuri kertomukseksi. He eivät yleensä myöskään eritele uutistekstejä kerronnan tutkimuksessa kehitettyjen välineiden avulla. Puhe uutisista kertomuksina onkin tiedotusopillisessa tutkimuksessa näihin saakka pysytellyt - monilla narratiivisuudesta harrastuneilla yhteiskuntatieteellisillä oppialoilla tavalliseen tapaan - yleisenä ja epämääräisenä.³

Nähdäkseni sen pohtiminen onko uutinen 'todella' kertomus vai ei, ei journalistisen tekstintutkimuksen kannalta ole lopulta kovinkaan oleellista.⁴ Vastauksesta riippumatta uutistekstien erittelyyn on mahdollista soveltaa

narratologisia välineitä. Tärkeämpää onkin tutkailla, saataisiinko kertomusmuodon tarkasteluun kehitetyillä välineillä uutisista - sommiteltuina artefakteina - tähänastista tukevampi ote. Huolimatta uutismuodon erittelyn lisääntyneestä suosiosta sen ruotimiseen tarvittavia työkaluja ei näet edelleenkään ole tarjolla ylenmäärin.

Sikäli kuin uutisjournalismia pidetään osana ns. screen-teoreetikkojen tarkoittamaa - porvarillisessa yhteiskunnassa hallitsevaa - realistista esittämistä (Coward & Ellis 1977, 37; Heath 1981, 5), nimenomaisesti *realistiseen* fiktiiviseen kerrontaan erikoistunut narratologia tuntuisi tarjoavan Välineapua' myös uutismuodon erittelemiseksi. Periaatteellista tukea sen kaluston lainaamiseksi ei-fiktiivisten (uutos)tekstien tarkasteluun löytyy myös narratologien - ns. diskurssinarratologien (Cohn 1990, 775) - omasta joukosta. Esimerkiksi Rimmon-Kenan (1983, 3) antaa ymmärtää, että uutinen ja vaikkapa romaani ovat tutkimuskohteina yhtäläisiä, kunhan rajataan pois se pragmaattinen ero, että edellisessä on kyse faktuaalisesta, jälkimmäisessä fiktiivisestä esittämisestä.

Narratologiaa journalismintutkimukseen sovellettaessa on tietenkin muistettava, ettei se tiukan tekstilähtöisyytensä vuoksi voi tarjota teoreettista osviittaa uutisten tiedotusopilliselle tarkastelulle. Mm. tästä syytä sen kehittämiä tekstianalyysin välineitäkään ei voida oikopäätä soveltaa uutisten erittelyyn, vaan niitä on muokattava hahmottelemaltani pohjalta (Ridell 1994, luvut 2 ja 3, 19-56) Narratologia kuitenkin esittää omissa rajoissaan pätevän kuvauksen monien journalismintutkijoiden kritisoimasta realismista esitystavasta. Journalismintutkimuksen kannalta kysymys kuuluukin, miten narratologisia työkaluja voitaisiin käyttää hyödyksi laajemmasta yhteiskuntatieteellisestä ja -kriittisestä näkökulmasta.

Journalismintutkimuksessa narratologisia välineitä voidaan hyödyntää mm. tarkasteltaessa uutisia yhteiskunnallista statusquota ylläpitävinä ideologisina muotoina. Narratologiset välineet ovat sovelluskelpoisia eriteltäessä niitä diskursiivisia mekanismeja, joilla uutisissa tuotetaan yleisölle 'passiivisen sivustakatsojan asema' (esim. Connell 1980; Dahlgren 1985a). Kutsun uutismuodon ideologisuuteen huomiota kiinnittäviä tarkasteluja jatkossa yhteisnimikkeellä journalistisen realismin tai uutisrealismin tutkimus.

Narratologian avulla on myös mahdollista täsmentää teoreettisesti visaiseksi osoittautunutta kysymystä journalistisen tekstin ja yleisön suhteesta sekä jäsentää tämä suhde tarkastelun kohteeksi aiempaa kohdallisemmin. Narratologiahan vie empiirisen ja tekstuaalisen lukijan erottelun pidemmälle kuin journalismintutkimuksessa tekstin ja yleisön suhdetta erityisesti tarkastellut Birminghamin nykyluktuurin tutkimuskeskuksen (CCCS) mediaryhmä. Lisäksi se nostaa esiin mediaryhmän sivuuttaman - journalismintutkimuksen kannalta yhtä lailla oleellisen - kysymyksen empiirisestä ja tekstuaalisesta tekijästä.

Narratologiaa hyödyntämällä teksti-yleisö-suhteen tekstuaalinen ja tätä suhdetta lukemisen (tuottamisen), ts. merkityksenannon, suunnalta lähestyvä tutkimus voidaan eriyttää analyyttisesti toisistaan. Päinvastaisista väitteistään - ja Screen-teoriaan tältä osin kohdistamastaan kritiikistä⁵ - huolimatta mediaryhmä käytännössä samastaa tekstin ja sen lukemisen tarkastelun (ks. Ridell 1990, 40-41).

Narratologialla on nähdäkseni erityisesti annettavaa tarkasteltaessa uutisjournalistista tekstin ja yleisön suhdetta tekstuaaliselta kannalta. Tällöin huomio kiinnitetään niihin diskursiivisiin tulkinta-asemiin, joita uutistekstissä reaalista lukijaa varten rakentuu. Näiden asemien kautta lukijaa kutsutaan tietynlaiseen merkityksenantoon sekä tekstin kulloinkin esittämästä että laajemmin sosiaalisesta todellisuudesta. Samalla kun uutinen houkuttelee lukijaa arvottamaan esittämiään 'yksittäistapauksia' tietyllä tavalla, se tarjoaa kaupanpäällisinä tämän arvottamisen implikoimaa käsitystä yhteiskunnallisen todellisuuden järjestymisestä. Sikäli kuin lukija merkityksellistää uutisen sen esittämällä tavalla hän samalla asettuu siinä ehdotetun 'sosiaalisen sopimuksen' osapuoleksi (vrt. K. Pietilä 1985, 7-8).

Journalistisen realismin tutkijoiden tarkastelema kysymys uutisen ideologisesta 'yleisöasemasta' voidaankin esitetyltä pohjalta tarkentaa kysymykseksi uutisen lukijoihin kohdistamasta ideologisesta *puhuttelusta*. Tällöin uutiset jäsenyivät tutkimuksen kohteiksi 'retorisina sosiaalisina muotoina'. Sen tarkastelu, miten uutisen puhuttelu reaalisesti - lukijoiden merkityksenannossa - 'toteutuu', on tekstin ja yleisön suhdetta lukemisen suunnalta erittelevän tutkimuksen tehtävä.

Tarkastelen seuraavassa narratologisten välineiden käyttökelpoisuutta uutisen puhuttelevuutta tutkittaessa. Lähdän liikkeelle niistä televisiotutkimuksen puolella esitetyistä uutismuodon ideologisuuden erittelyistä, joissa on tavalla tai toisella kiinnitetty huomiota myös tekstin ja yleisön suhteeseen. Niissä ei kuitenkaan aseteta eksplisiittisesti kysymystä uutismuodon retorisuudesta eikä eritellä uutistekstejä nimenomaisesti tältä kannalta. Lopuksi tarkastelen narratologian soveltamista tamperelaisessa journalismintutkimuksessa. Siinä on toistaiseksi ollut etualalla sanomalehti-uutinen, jonka diskursiivisista strategioista on pyritty saamaan otetta narratologiasta lainatuin välinein. Tarkastelen tätä tutkimusta siltä osin kuin sillä on relevanssia nimenomaisesti uutisen puhuttelevuuden erittelylle. Nähdäkseni siinä muokatuilla narratologisilla käsitteillä voidaan täsmentää uutisrealismin tutkijoiden esiin nostamia kysymyksiä sekä teoreettisessa että metodologisessa mielessä.

Ne toimivat, me katsomme

Kuten tunnettua, narratologia jakaa kertovan tekstin rakenteen analyttisesti kahtia - tarinaan ja diskurssiin. *Tarina* on tekstin kronologinen tapahtumaines, joka sisältää myös tekstin henkilöt ja miljöön. *Diskurssi* puolestaan on tarinan esittäminen kulloisessakin tekstissä; se koostuu niistä tekstuaalisista keinoista, joiden avulla tarina kommunikoidaan yleisölle (ks. esim. Chatman 1978).⁶ Sekä tarina että diskurssi ovat tutkijan tuottamia parafraseja; niitä ei ole tekstissä sellaisenaan, (mt., 54; Rimmon-Kenan 1983, 13-14).

Narratologiaan tuntuisi sisältyvän kaksi toisistaan paljonkin poikkeavaa tapaa lähestyä tekstiä (ks. Margolin 1987, 182-183; vrt. Culler 1981). 'Tarinapuolen' korostaminen on omiaan tuottamaan tekstin sisältämiä kulttuurisia myyttejä tai sen tapahtuma-aineksen järjestymistä koskevia tarkasteluja. Huomion suuntaaminen 'diskurssipuoleen' taas antaa aiheita tekstin kerrontarakenteen formaaleihin kuvauksiin. Diskursiivisuuden painottaminen kuitenkin sisältää myös tekstin retorisuutta koskevan aspektin. Lisäksi tekstin diskursiivisuuden tarkasteluun voidaan sisällyttää sen 'tarinapuolen'⁵ erittely; ovathan asiat ja tapahtumat sekä henkilöt puheineen tekstissä aina vain diskursiivisesti tuotettuina. Karkeistaen voidaan sanoa, että tiedostusopillisessa tutkimuksessa on tähän mennessä useammin tarinan kuin diskurssin suunasta (ks. esim. Sperry 1981; Knight & Dean 1982; Mander 1987).

Myös journalistisen realismin tutkimuksessa esiintyy 'narratologista' otetta uutisiin, joskaan ei missään kovin eksplikoidussa muodossa. Television uutisrealismin tutkijat ovat mm. esittäneet omia kuvauksiaan uutisten 'tarinamaailmasta' (ks. esim. Glasgow University Media Group 1976 ja 1980; Connell 1980 sekä Dahlgren 1984 ja 1985a). Siinä ovat heidän mukaansa (pää)henkilöinä yhteiskunnan erilaiset vallanpitäjät ja muut silmäätekevät, ts. talouselämän ja hallintokoneiston eriaisteiset edustajat 'kansakuntien' kannalta merkittävässä toimissa ja ympyröissä. Yleisöllä - so. tavallisilla kansalaisilla - on 'uutismaailmassa' enintään kulisseyssä vilahtavan statistin rooli, jos sitäkään.⁷ Sitä merkittävämpi - suorastaan eturivin - paikka sille on varattu siihen diskursiiviseen katsomoon, jolta uutisissa päähenkilöinä esiintyvät edellyttävät päivittäin hiljaista siunausta maailman menolle'.

CCCS:n mediaryhmäläisiin kuuluva Ian Connell (1980, 140) on tarkastellut, miten televisiuutisissa luodaan tietyin visuaalisin ja verbaalisin operaatioin yleisölle asema, josta se kutsutaan ulkopuolisena seuraamaan uutisten esittämää todellisuutta ja todistamaan siinä yhteiskunnallisista kysymyksistä käytävää kamppailua ja argumentointia. Samalla uutiset esitetyt alueeksi, joka on tuon kamppailun ulkopuolella - neutraali tila sen käsittelemiseksi (mt., 140-141).

Televisiouutisissa rakennetaan yleisölle sivustakatsojan asema mm. seuraavasti

uutistenlukijoiden ja kirjeenvaihtajien nähdään aina puhuvan suoraan kameraan (näennäisesti 'meille'), kun taas uutisdraamanpäähenkilöiksi sijoitettujen nähdään aina puhuvan kameran näkölinjasta poikkeavasti (näennäisesti 'muille'). Se, että päähenkilöitä kuvataan tällä tavalla, kehittää mahdollisuuden kokea näiden ja katsojien välinen etäisyys, (mt., 154.)

Mm. tällä esittämisen strategialla tv-uutiset Connellin mielestä tuottavat aina uudelleen perustavan jaon osallisiin ja ei-osallisiin. Näin ne uusintavat ajatusta, että 'kansakunta' kokonaisuudessaan voidaan jakaa 'toimijoihin' (aktiiveihin) ja 'muihin'. Hän (mt.) kuitenkin muistuttaa, että on eri asia, asettuvatko todelliset katsojat heille tekstissä varattuun ei-osallisen asemaan.

Diskursiivisesti tuotettavassa ja ylläpidettävässä jaossa osallisiin ja ei-osallisiin toimittajat Connellin mielestä - samalla kun ne eristävät yleisön päähenkilöistä - asettuvat itse yleisön kanssa samalle puolelle, välittämään 'kumppanin' roolissa tietoa 'toimijoiden' teoista.⁸

Connellin (1980, 145-154) erittelyt tv-uutisoinnista, joka käsitteli Ison-Britannian hallituksen ja ay-liikkeen 'oppositiosiiven' kädenvääntöä palkkapoliitikasta 1970-luvun puolimaissa osoittavat, että kaikista 'toimijoista' ei puhuta samalla tavalla; osa heistä esitetään hyväksyttävänä ja osa ei-hyväksyttävänä toimijoina. Connellin (mt., 152-153) esimerkeissä hallituksen kanta tuotiin esiin ainoana oikeana siinä missä ay-liikkeen sitä vastustaneen osan kanta esitettiin häiritseväksi mutta lopulta merkityksetömäksi rettelöinniksi. Tämä 'toimijoiden' jako vuohiin ja lampaisiin toteutettiin ennen muuta toimittajien, uutistenlukijoiden tai kirjeenvaihtajien verbaalisissa diskursseissa, ja se perustui yhteiskunnassa hallitseviin - siinä 'normaaleiksi' ja itsestäänselviksi muodostuneisiin - käsityksiin asioiden tilasta (mt., 150, 155-156). Connell ei kuitenkaan tarkastele kiinnostavaa kysymystä siltä, miten diskursiivisesti tuotettava 'yleisöasema' suhteutuu 'toimijoiden' erilaiseen kohteluun tv-uutisissa. Tuntuu siltä selvältä, että tapa jolla toimijoita tv-uutisissa esitetään, vaikuttaa myös yleisön asemointiin suhteessa heihin.

Sitä vastoin Hartley ja Montgomery (1985, 249) kohdistavat huomionsa siihen, miten tv-uutisten 'esityksessä maailmassa' tuotetaan perustavia 'me'/'ne' -jakoja ja asemoidaan samalla katsojaa tavalla, joka suosii asettumista kulloisenkin jaon toisen ('me') osapuolen kannalle.⁹

Ilmeisin tapa asemoida katsojaa suhteessa esitettyyn on Hartleyn ja Montgomeryn (1985,249) mielestä 'juoni', ts. syy-seuraus-suhteiden tuottaminen. Heidän erittelemässään BBC:n uutisessa (1.2. 1979) Ison-Britannian julkisen alan lakosta 'juoni' rakennettiin esittämällä *syyksi* lakon laa-

jeneminen ja sen seuraukseksi mahdollisuus saada sairaaloiden palveluita vain hätätapauksissa. Tukemalla tätä syy-seurausrakennetta eri tavoin visuaalisesti ja verbaalisesti kielteiseen tilanteeseen osoitettiin syyllisiksi lakkolaiset ('ne') siinä missä tilanteen seurauksista kärsiväksi osapuoleksi osoitettiin sairaalahenkilökunta ja potilaat ('me'), (mt., 249.)

Katsojalle rakennettiin uutisissa erilainen asema suhteessa 'juonen' vastakkain asettamiin osapuoliin. Tämä toteutettiin mm. käyttämällä kameran näkökulmaa tietyllä tavalla. Lakkolaiset kuvattiin aina etäältä, usein esimerkiksi tien toiselta puolen, näin he eivät erottuneet yksilöiksi vaan hahmottuivat katsojalle ulkopuolisen näkökulmasta tarkkailtavaksi joukoksi. Sen sijaan toimintaa sairaalan sisällä kuvattiin lähempää rajaten kuva enintään muutamaa ihmiseen kerrallaan, jolloin myös yksittäisten henkilöiden ilmeet ja eleet erottuivat selvästi. Lisäksi - toisin kuin lakkolaisten osalta - kuvattavien toimintaa 'myötäiltiin' kameran liikkeillä. Näin katsojalle luotiin sisäpuolinen, osallisen näkökulma suhteessa potilaisiin ja henkilökuntaan, (mt., 249-250)

Ulkoisella kameran näkökulmalla, kameran motivoimattomalla liikkeellä ja suurella kuvausetaisyydellä sekä laajalla rajauksella katsojalta kiistettiin läpi uutisen asema, josta hänen olisi ollut helppoa asettua lakkolaisten kannalle. Vastaavasti katsoja asemoitiin sisäpuolisuutta korostavilla kameran tekniikoilla osaksi sairaalahenkilökunnan ja potilaiden muodostamaa 'meitä'. Verbaalisti tuotettu (kertova) näkökulma vahvisti kautta linjan visuaalisesti tuotetun 'me'/'ne'-vastakkainasettelun ja katsojan asemoinnin suhteessa siihen (mt., 252).

Näillä "relaationaalisilla" - so. puhuttelua luovilla - strategioilla katsojaa suunnattiin Hartleyn ja Montgomeryn (mt., 260) mielestä merkityksellistämään koko uutinen tavalla, jossa lakkolaisten omalla tulkinnalla tilanteesta (tuotantoelämän kiistana) ei ollut mitään merkitystä. Sen sijaan katsoja ohjattiin mainituin operaatioin merkityksellistämään lakko ay-liikkeen vastuuttoman vähemmistön aiheuttamaksi (poliittiseksi) kiistaksi (ks. myös Hartley 1982, 126-129; vrt. Connell 1980, 152-153). Tätä asemointia vahvisti se, ettei uutisessa esitetty työnantajaa 'me'/'ne' -jaon varsinaiseksi osapuoleksi, joskin se oli mukana epäsuorasti (mm. passiivirakenteiden kautta) lukeutuen tällöin osaksi 'meitä' (Hartley & Montgomery 1985, 255-256; myös Hartley 1982, 119, 126).

Sekä Connellin että Hartleyn ja Montgomeryn erittelyjen taustalla on Stuart Hallin 1970-luvulla (Hall 1973) kehittänyt ajatus journalistisiin teksteihin koodatusta ideologisesta etusijalle asettuvasta luennasta. Välittömämmin tai välillisemmin etusijalle asettuvan luennan ideaan perustuvia erittelyjä ovat esittäneet myös esim. Brunsdon ja Morley (1978), Morley (1980), Hartley (1982), Fiske (1987) sekä Gruneau ja Hackett (1990). Näissä tarkasteluissa pidetään usein todellisuus- tai läpinäkyvyysvaikutelman tuottamista televisiouutisten keskeisenä strategiana tiettyä tulkintaa

tuotettaessa. Television 'ikkunana todellisuuteen' esittäytyvä muoto nähdään tällöin merkityksellistämisen läpikotaisin ideologiseksi mekanismiksi, joka typistää tulkintojen reaalisen moneuden tietyn (naturalisoituneen) merkityksenannon ympärille (ks. V Pietilä 1993a).¹⁰

Hallin ajatus journalistisen tekstin ideologisesta muodosta tulee lopulta hyvinkin lähelle mediaryhmän kritisoiman Screen-teorian käsitystä (klassisen) realistisen tekstin rakenteesta. Siinä missä screen-teoreetikot katsovat tekstin kertovan diskurssin asemoivan lukijat ideologisesti, etusijalle asettava luenta- asema on mediaryhmälle tällainen ideologinen tekstuaalinen mekanismi. Vakka mediaryhmä oikeutetusti arvostelee Screen-teoriaa tekstuaalisesta determinismistä - ts. ajatuksesta, että teksti tuottaa reaaliset luentansa - se itsekkin jättää etusijalle asettuvan luennan ja reaalisien merkityksenannon analyttisen erottelun puolitiehen. Sen enempiä Screen-teoria kuin mediaryhmäkään eivät eksplikoi kysymystä tekstin pyrkimyksestä puhutella lukijaa ideologisesti. Kumpikaan ei myöskään tarjoa välineitä, joilla eritellä yleisön puhuttelua - ts. sen merkityksenannon suuntaamiseen käytettyjä esitystekniikoita ja -strategioita - tekstissä.¹¹ Ja vaikka esimerkiksi mediaryhmän teoreettisiin kehittäjiin nojautuvat Hartley ja Montgomery asettavat nimenomaisesti tehtäväkseen tarkastella uutistekstin lukijaan implikoimia suhteita, he eivät vie erittelyjään kovin pitkälle.

Uutiskertojan kaikkivalta

Television uutisrealismin tutkimuksessa tv-uutisia on eritelty myös spesifimmin *kerronnallisena* rakenteena. Tällöin huomion kohteena on ollut ennen muuta uutiskertojan kategoria.

Peter Dahlgren (1984, 38) puhuu televisiouutisten Pääkertojasta (the Prime Narrator), jolla hän tarkoittaa uutisten institutionaalista professionaalisuutta. Pääkertoja on Dahlgrenin mielestä enemmän kuin uutisankkurien ja toimittajien summa. Se on uutisten takana oleva 'näkymätön käsi', jonka jälki näkyy valikoinnissa, editoinnissa ja esittämisen tavoissa koko ohjelman tasolla (mt.)

Pääkertojan identiteetti synnyttää myös uutisten yleisösuhteen: yleisö on alisteisessa ja riippuvassa suhteessa kertojaan, jolla näyttää olevan koko maailma tietämisensä kohteena mutta joka harvoin paljastaa tietämisensä metodeja tai tietonsa rajoja (Dahlgren 1984, 38-39). Dahlgrenin (1981, 294-295) mielestä tv-uutiset eristääkin yleisön kaksinkertaisesti - sekä suhteessa tietämisensä kohteeseen että suhteessa omaan tietämiseensä tästä kohteesta.

Pääkertojan identiteetti tuotetaan erilaisilla symboleilla, koodeilla ja retorisilla strategioilla, jotka konnotoivat globalismia, teknisen koneiston hallintaa, oikeutta päästä vallanpitäjien alueelle sekä nopeutta, vakavuutta

ja aikarajoitusten luomaa kiireellisyyden tuntua. Lopputuloksena on tv-uutisten esittämän kertovan maailman uskottavuus (Dahlgren 1984, 39 ja 1985a, 89-90).

Dahlgren (1984, 41-42) pitää uutisankkuria Pääkertojan edustajana ja tämän kuultavana äänenä. Samalla uutisankkuri hänestä tarjoaa yleisölle 'inhimillisen yhteyden' uutisten maailmaan puhuttelemalla sitä koko ajan suoraan. Se on myös uutisten yhtenäistävä elementti, jonka kautta 'merkitys' tarjoutuu katsojalle valmiina. Uutisankkurin keskeisyyttä voidaan Dahlgrenin mielestä havainnollistaa kuvittelemalla tv-uutisten sellainen rakenne, jossa esimerkiksi jokaisen uutisjutun esittelisi eri henkilö tai jossa juontavaa henkilöä ei olisi lainkaan tai jossa toimittajatkään eivät koskaan näkyisi ruudussa. Tällaisessa tilanteessa merkitysten tuottaminen siirtyisi katsojalle (mt., 1981, 294).

Uutisankkurin keskeisyys korostuu Dahlgrenin mielestä entisestään tarkasteltaessa tv-uutisten diskursiivista rakennetta, jossa toimittajat ovat ankkurin 'käskyvallassa'. Myös kuva-aineisto on tavallisesti alisteinen uutisankkurin sanalliselle kerronnalle. Useimmissa tapauksissa kuvamateriaalin funktiona on vain vahvistaa todeksi verbaalisti esitetty (Dahlgren 1984, 10, 42, 45; vrt. Glasgow University Media Group 1980, 332-333; myös Hartley ja Montgomery 1985, 253 ja Fiske 1987, 288-289.)

Dahlgren ei kuitenkaan pohdi loppuun asti ajatustaan uutisankkurista Pääkertojan - institutionaalisen professionaalisuuden - äänenä. Lisäksi hän sivuuttaa - sen suuntaisista viittauksistaan huolimatta - kertojan tarkastelun 'henkilöä' laajempänä esitysteknisenä kategoriana. Vaikka Dahlgren ilmeisesti tarkoittaa Pääkertojalla eri asiaa kuin 'henkilöityneet' yksittäiset kertojat (kuten juuri uutisankkurit), hän ei missään täsmennä näiden välistä suhdetta.

Pääkertojan selkeä eriyttäminen tekstuaalisista kertojista olisi tarjonnut mahdollisuuden tarkastella tv-uutisten tuottamista ohjaavien normien ja uutisten diskursiivisten strategioiden välistä suhdetta. Samalla kysymys 'käskyvallasta' uutisessa olisi laajentunut vain yksittäisen tekstin sisäisistä valtasuhteista koskemaan professionaalien normien merkitystä diskurssien järjestymiselle uutisissa. Tältä osin Dahlgreninkin käsityksiä voidaan täsmentää tuonnempana esiin nostettavalla narratologisella sisäistekijän käsitteellä. Tällöin tarkentuu myös hänen ajatuksensa Pääkertojan synnyttämästä yleisösuhteesta.

Eksplikoiduimmin narratologista näkökulmaa televisiouutisiin on Suomessa soveltanut Veijo Hietala (1991 ja 1992), joka sinänsä ei edusta tässä tarkoitettua kriittistä uutisrealismin tutkimusta.¹²

Hietalan erittelyt ovat itse asiassa valaiseva esimerkki niistä ongelmista, joihin narratologian liian orjallinen hyödyntäminen voi uutistutkimuksessa johtaa. Ongelmia ei vähennä se, että Hietala elokuvatutkimuksessa yleiseen - Benvenisteltä omaksuttuun - tapaan ymmärtää diskursiivisuuden

puhujan 'havaittavan' läsnäolon ja 'suoran' puhuttelupyrkimyksen määräämäksi ilmiöksi (ks. myös Morse 1985). Journalismintutkimuksen tarpeisiin diskursiivisuuden tällainen määrittely on sekä epälooginen että tarpeettoman ahdas.

Hietala (1992,42) lähtee tv-uutisten kerronnan erittelyssään siitä tv:n uutisrealismin tutkijoille vastakkaisesta kannasta, että "kameran narratiivinen funktio voidaan uutiskerronnassa - useimmiten - unohtaa". Tätä hän (mt.) perustelee sillä, ettei kamera televisiouutisissa osallistu aktiivisesti varsinaiseen narratiiviseen prosessiin vaan "päinvastoin sen rooli pyritään aktiivisesti häivyttämään luomalla illuusio ankkurin ja katsojan suorasta kontaktista". Klassisesta elokuvakerronnasta poiketen tv- uutisissa hallitsevan metakielen asemassa Hietalan (mt.) mielestä on kameran sijasta "uutisankkurin autoritaarinen diskurssi". Se "sulkee kerrotun maailman ristiriitaisuudet ja lausuu lopullisen totuuden" (mt.; myös Hietala 1991,10).

Näin Hietala puhdistaa kameran kaikesta ideologisuudesta ja siirtää 'vastuun' tv-uutisten ideologisuudesta uutisankkurin harteille. Kuten esimerkiksi tv-uutisten todellisuusvaikutelmaa koskevat tarkastelut tai Hartleyn ja Montgomeryn erittely edellä osoittavat, kameran 'häivytetyllä' diskurssilla kuitenkin on mitä keskeisin asema tv-uutisten ideologisesti puhuttelevan muodon tuottamisessa. Kameran osuutta tv-uutisten kertovassa diskurssissa olisikin syytä pohtia erittäin tarkasti.

Myös uutisrealismin tutkijat kiinnittävät poikkeuksetta huomiota uutisankkurin keskeiseen rooliin. Kuten Hartley ja Montgomery (1985, 246) huomauttavat, tv-uutisten rakenteen erittely ei silti voi perustua pelkästään uutisankkurin katsekontaktin synnyttämään katsojan 'suoraan' puhutteluun. Tämän 'minä'/sinä' -suhteen taustalta löytyy laajempia 'ekstra-tekstuaalisia' - institutionaalisia ja muodollisia - edellytyksiä, jotka asettavat tv-uutisten rakentamiselle ristiriitaisia paineita (mt., 246-247)¹³.

Hietalan tarkasteluissa on ongelmallista myös se, että hän ottaa Screen-teorian (MacCaben) käsityksen kertovasta diskurssista annettuna - vain sillä mainitulla muunnoksella, että kameran sijasta klassisen realistisen romaanin kaikkietävää kerrontaa vastaa uutisankkurin puhe. Lisäksi kertoja samastuu Hietalalla (esim. 1991, 10-11) hyvin selkeästi uutisankkurin persoonaan. Tämän 'varsinaisen' kertojan lisäksi tv-uutisissa hänestä (1992, 44) on kokonainen "armeija" sen komennossa olevia sisäkkäisiä kertoja (toimittajia). Hietalan esittämältä pohjalta tv:n uutisteksti hahmottuukin suljetuksi hierarkiseksi rakenteeksi, jossa ylin diskursiivinen valta - ja samalla yleisön ideologinen puhuttelu - määräytyy tekstinsisäisesti, uutisankkurin toiminnan perusteella.

On sinänsä ymmärrettävää, että kertojan käsite pyrkii kuin 'luontojaan' personoitumaan televisiouutisia tarkasteltaessa. Kuten Hietala (1991, 8) toteaa, "tv-uutiset henkilöityvät selvästi uutistenlukijoihin ja toimittajiin". Tv-uutisten sanomalehtiutisia 'henkilöityneempää' luonnetta ei siten ole-

kaan syytä vähätellä.¹⁴ Jos kertojaa kuitenkin - nykynarratologian tapaan - pidetään *esitysteknisenä* kategoriana, sen rajaamista vain näihin agentteihin ei voida perustella.

Hietalan esittämältä 'personoidulta' pohjalta kysymys uutiskertojasta - so. laajemmin kertovasta diskurssista - kategoriana, jonka funktioihin kuuluvat mm. aineksen valikointi, muokkaaminen ja järjestäminen, jää kokonaan asettamatta. Lisäksi siltä sivuutetaan uutisrealismin kriittisten tutkijoiden korostamat uutisjournalismin ei-tekstuaaliset edellytykset, jotka tuottavat myös uutistenlukijan "auktoriteetin eräänlaisena lopullisen totuuden äänitorvena" (Hietala 1992, 44-45). Tästä laajemmasta näkökulmasta uutisankkuri osoittautuu usein pikemminkin seremoniamestariksi kuin "lopullisen totuuden" ylipäälliköksi.

Kertojalla on mitä tärkein merkitys uutisten ideologisen puhuttelevuuden tarkastelussa - onhan kyseessä se esitystekninen strategia, jonka kautta yleisön suhde uutistekstiin välittömimmin solmiutuu. Sikäli kuin puhuttelevuuden tutkimus nojautuu kertojan 'henkilöivään' määrittelyyn, se kuitenkin jää auttamatta puutteelliseksi.

Kertojan ja muiden diskurssien kamppailua ...

Tamperelaisessa uutisjournalismin tutkimuksessa narratologista kertojan käsitettä on alusta alkaen pyritty hyödyntämään esitysteknisenä kategoriana. Narratologiseen käsitteistöön johdattavassa artikkelissaan Veikko Pietilä (1988,11) tähdentää tieteellisten narratologioiden kannasta poiketen, että myös faktuaalisissa esityksissä - kuten uutisissa - on kertoja, jota ei voida samastaa jutun kirjoittaneeseen henkilöön. Tätä hän (mt.) perustelee nykynarratologian omalla määrittelyllä kertojasta yksiselitteisesti esitysteknisenä kategoriana (ks. esim. Tammi 1983).¹⁵

V. Pietilä (1988, 12) erottaa - laajemminkin fiktiivisen kerronnan tutkimuksen tarjoamalta pohjalta - neljä kertojatyyppeä, joiden avulla journalististen tekstien kerrontaa voidaan hänestä eritellä. Kertojatyypit hän rakentaa kertojan tunnistautuvuuden/tunnistautumattomuuden ja asioihin puuttumisen/asioihin puuttumattomuuden yhdistelmiksi.¹⁶ Lisäksi hän (mt.) kiinnittää erikseen huomiota kertojan tietävyyteen, jota luonnehtii sen asteen vaihtelu rajattomasta rajalliseen.

Kysymys kertojan tietävyydestä on tärkeä uutisten ideologisen puhuttelevuuden kannalta. Kuten V. Pietilä (1988, 12-13) Screen-teorian käsityksiä pidemmälle vieden toteaa, paljon ('kaiken') tietävä kertoja tuottaa tekstiin sulkeuman (closure), joka asemoi lukijaa tietyn (ideologisen) merkityksenannon kannalle. Tämän se tekee selittämällä 'tietävästä' positiostaan tekstin avoimeksi jäävät kohdat ja "hitaamalla" eri tapahtumat ja dialogit yhtenäiseksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi (MacCabe

1974, 10). Sitä vastoin vähän tietävä kertoja ei liitä tekstin eri aineksia ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi vaan jättää tekstin avoimeksi antaen näin lukijalle enemmän vapautta sen tulkinnassa. Eriasteisesti tietävien kertojien voidaankin katsoa tuottavan tekstiin toisistaan poikkeavat 'asemat' lukijan merkityksenantoa varten. Näiden tekstuaalisten merkityksenantoasemien muotoutumiseen vaikuttavat kertojan muutkin ominaisuudet (V Pietilä 1988, 14).

Kertojan sulkeumaa tuottavaa/avoimeksi jättämää toimintaa eriteltäessä on kuitenkin aiheellista kysyä, kuinka osuva termi tietävyys tässä yhteydessä lopulta on. Kysehän on ennemminkin siitä, että kertoja operoi tekstin muodostavia diskursseja ja sen muuta ainesta enemmän tai vähemmän 'sulkevalla' - so. ne tiettyihin (viime kädessä syy-seuraus-)yhteyksiin saatavalla - tavalla. Lukijalle asiat ja diskurssit tiukasti yhteyksiin sijoittava ja näin tekstin aukkoisuudet sulkemaan pyrkivä tekniikka saattaa sinänsä näyttäytyä hyvinkin 'tietävänä'; synnyttäähän se vaikutelman, että uutinen on perillä siitä mistä se puhuu.

V. Pietilä onkin sittemmin luopunut tietävyydestä kertojaa luonnehtivana määreenä ja siirtynyt sen sijaan puhumaan uutiskertojasta *sidosdiskurssina*, jonka avulla tekstin ainesta eri tavoin käsitellään.¹⁷ Kertovassa sidosdiskurssissa voidaan erottaa ainakin tiivistysten, taustojen ja tunnistusten esittämistä (ks. V Pietilä 1991b, 178-181 ja 1992, 45-53). Ennen muuta taustafaktojen avulla voidaan tuottaa myös "tietävyysvaikutelmaa" (mt., 1991a, 185).

Kertojan käyttöä ohjaavana uutisjournalistisena ihanteena on rakentaa looginen, uskottava ja eheä - 'uutismaisuutensa' rakenteellaan osoittava - teksti.¹⁸ Tämä tuntuisi periaatteessa suosivan ja jopa edellyttävän sulkevia tekniikoita - eiväthän uutisen aineksena olevat moninaiset vieraat puheet järjesty itsestään uutismuodon yhtenäisiltä vaikuttaviin raameihin. Samalla kuitenkin varsinaisen sulkeuman tuottaminen on uutisjournalistisessa koodistossa kielletty, ellei sitten ole kyse - uutisjournalismin mittapuilla arvioiden - 'todellisuuden itsensä' kausaalisuhteista. Tämä puolestaan virittää kysymyksen niistä kulttuurissa vakiintuneista *todellisuudellisuuden* (vraisemblable) laajemmista kriteereistä, jotka ovat journalismin soveltamien mittapuiden taustalla.

Tarkasteltaessa kertojan toimintaa uutistekstissä on huomattava, että uutisen ainekset tiukastikin tiettyyn yhteyteen liittävä tekniikka voi sulkea tekstin vain näennäisesti. Tämä on ilmeistä eritoten tv-uutisissa, joiden moniaineksisuus ja "semioottinen yltäkylläisyys" (Fiske 1987, 302) jättävät uutisiin aina toisenlaisia tulkintoja mahdollistavaa ainesta. Tältä kannalta kertovan diskurssin ylivalta suhteellistuu yleisemminkin. Samalla käy ilmeiseksi, ettei pelkästään kertojan käsite - edes laajassa esitysteknisessä mielessä - riitä uutismuodon puhuttelevuuden erittelemiseksi. Vähintäinkin

on kysyttävä, miksi uutisissa käytetään aivan tietynlaisia kerronnallisia tekniikoita ja aivan tietyillä tavoilla.

Toinen tamperelaisessa uutistutkimuksessa hyödynnetty narratologinen käsite on *näkökulma*. Narratologian mukaan näkökulma on se prisma, jonka kautta kertojan tekstissä verbaalisti esittämä välittyy havaittuna, koettuna tai tiedettynä.¹⁹ Näkökulma voi olla kertojan oma mutta se saattaa kuulua myös jollekin tekstin henkilöistä. Näkökulmia on monenlaisia. Chatman (1978. 151-152) puhuu näkökulmasta ainakin havaitsemiseen, käsittejärjestelmään ja etuihin tai intresseihin liittyvänä. Tammen (1983, 41) mukaan näkökulma voi olla puhtaasti spatiaalinen mutta myös tiedollinen, psykologinen, ideologinen, jne.

Jotta näkökulman käsitteestä olisi hyötyä uutismuodon - ja spesifimmin sen puhuttelevuuden erittelyssä, se on irrotettava narratologian tarina/diskurssi -jaon edellyttämästä kerronnallisesta hierarkiasta. Narratologian mukaanhan tarinaan sisältyvät henkilöt - näkökulmineen - ovat aina alisteisia diskursseissa sijaitsevalle kertojalle. Uutisessa kertojan hallinta voi kuitenkin olla luonteeltaan hyvin 'teknistä'. Se saattaa päästää henkilöitä (tai laajempia instansseja) ääneen ja sommitella näiden puheita yhteen seremoniamestarin tapaan, ts. järjestellä niitä puuttumatta puheisiin 'sisällöllisesti'. Tällöin henkilö pääsee - suhteellisesti ottaen - puhumaan tekstissä omilla ehdoillaan. Samalla henkilö saa esittää yleisölle omia kutsuhuutojaan kertojan 'ohi'.²⁰ Henkilöt luovat omanlaistaan puhuttelua tietenkin myös silloin, kun kertoja operoi niiden esittämää sisällöllisesti. Tällöin ne saattavat ristiriitaistaa tai jopa horjuttaa kertojan toteuttamaa merkityksenantoa (vrt. Fiske 1987, 302-304). Usein tuloksena on mutkikkaita kielellisiä rakenteita, joissa henkilöiden näkökulmat limittyvät vaikeasti eriteltävällä tavalla.

Uutisessa kertojan ja henkilöiden diskurssien voidaankin sanoa olevan 'tasavertaisempia' kuin puhtaasti narratologian pohjalta on 'luvallista' ajatella. Niiden 'tasavertaisuutta' perustelee jo se, että uutisten tuottamista säätelee normatiivinen kielto puuttua henkilöiden puheiden sisältöön (ks. esim. *Journalistin ohjeet* ja Okkonen 1961, 183). Tämä ei kuitenkaan tarkoita kertojan diskursiivisen erityisaseman unohtamista. Se nähdään edelleen tekstiä hallitsevaksi diskurssiksi siinä mielessä, että toimittaja on rakentanut sen turvin juttunsa sekä organisoinut ja operoinut siihen sisällyttämäänsä muita diskursseja. Tämä tekninen hallinta tietysti sisältää mahdollisuuden huomattavaankin diskursiiviseen vallankäyttöön. Tältä osin kysymys kuuluukin, kenen tai minkä hyväksi kertojan valtaa uutisissa käytetään (vrt. ks. myös Kunelius 1993a, 41-42).

Uutisten puhuttelevuuden tutkimuksessa ajatus henkilöiden (ja laajempien instanssien) kuulumisesta diskurssille alisteiseen 'tarinan maailmaan' voidaan siis unohtaa ja tarkastella henkilöitä puheineen aina diskursiivisina ilmiöinä. Tällöin näkökulma voidaan määritellä siksi arvo- tai merkitys-

värikykseksi (Rimmon-Kenan 1983, 82), joka eri diskursseissa on erotettavissa. Näkökulman sijasta pitäisin kuitenkin osuvampana puhua bahtinilaisittain *painotuksista* (intonaatioista).

Esitetyltä pohjalta nousee etualalle kysymys kertojan diskurssin ja henkilöiden (instanssien) diskurssien *suhteista* uutistekstissä.²¹ Näitä suhteita on edellä esiin tulleista syistä hedelmällisempää tarkastella niiden välisen (potentiaalisen) kamppailun kuin mekaanisesti kertojan - kertovan diskurssin - ylivallan kannalta. Kiintoisia tässä yhteydessä ovat ne tavat, joilla kertovaa diskurssia käyttäen organisoidaan ja operoidaan tekstin muita diskursseja ja niiden painotuksia. Samalla tällöin tietenkin operoidaan myös niiden lukijoihin suuntaamaa puhuttelua.

Kysymystä diskurssien välisistä suhteista uutisessa voidaan lähestyä esimerkiksi kysymyksenä vieraan puheen uutisjournalistisesta esittämisestä. Tällöin on mahdollista lähteä Erosen (1991) tapaan siitä, että erilaiset 'vieraat puhujat' - poliittiset ja muut toimijat - pyrkivät lähestymään yleisöä tietyn intention tiedotusvälineiden muodostamassa julkisuudessa. Näitä pyrkimyksiä toimittaja/väline sitten eri tavoin 'kertojan vallalla' organisoii ja operoi. Eronen (mt., 26-30) erottaa tässä operoinnissa henkilön/instanssin diskurssia tukevat ja sitä horjuttavat strategiat. Tukevilla strategioilla henkilöiden/instanssien esittämää - ja samalla siihen sisältyvää puhuttelua - suositellaan lukijalle. Horjuttavilla strategioilla taas niiden lukijaan kohdistamaa puhuttelua 'vähätellään'. Erosen mielestä kyse on ideologisesta 'yhteiskunnallistamisesta'; uutiset tarjoavat poliittisille toimijoille vaihtelevat mahdollisuudet puhutella lehden kautta lukijoita. Samalla ne antavat lukijoille toisistaan poikkeavat mahdollisuudet tulkita poliittisten ryhmien edustamia ja esittämiä asioita, (mt., 30.)²²

Uutisen puhuttelevuuden kannalta diskurssien väliset suhteet ovat tärkeitä siksi, että niitä erittelemällä saadaan otetta siitä - journalismin yleisöltään toimekkaasti kätkemästä - seikasta, että uutisten objektiivisena esittäytyvä merkityksenanto itse asiassa määräytyy erisuuntaisten intressien kamppailussa. Samalla saadaan täsmällisempää selkoa siihen, keiden ääniä äkkipäätä neutraalissa uutistekstissä 'kertojan vallalla' tosiasiallisesti tuetaan ja keiden horjutetaan. Otetta saadaan tällöin myös siitä, keiden puhuttelua uutisissa lukijoille erityisesti 'suositellaan'. Tukevinta painoa nämä puhuttelut saavat, kun niiden 'väritys' saa kannalleen kertojan nimeämättä jätetyn 'toden' diskurssin.

Tässä yhteydessä on pantava merkille - kuten Kunelius (1993a, 40) uutisrealismin kriittisen tutkimuksen lähtökohdan virtaviivaisesti muotoilee - että "tietyillä instansseilla on etuajo-oikeus uutisten kuvaamaan maailmaan". Näin ollen tuntuisi tutkimattakin enemmän kuin ilmeiseltä, keiden äänille uutiset kehottavat lukijaa korvansa kallistamaan. Tästä "arkijärjellä havaittavasta" etuajo-oikeudesta huolimatta uutisia kuitenkin yhä tuotetaan ja luetaan uskottavina esityksinä - ei suinkaan eliittien todelli-

suudesta - vaan 'todellisuudesta' sinänsä. Saattaakin olla, etteivät uutisiin sisältyvät kutsuhuudot lopulta ole aivan niin ilmeisiä ja yksiselitteisiä kuin niiden päähenkilögalleriasta voisi päätellä. Samalla kysymys uutismuodon ideologisuuden purkamisen mahdollisuuksista saattaa osoittautua 'uutistarinan' ja sen (pää)henkilöiden vaihtamista mutkikkaammaksi.

Diskurssien välisten suhteiden erittelylle ovat erityisen kimurantteja ne - uutisissa hyvinkin tavalliset - tapaukset, joissa kertojan ja henkilön diskurssit kietoutuvat mutkikkaalla tavalla yhteen. Kyseessä ovat tapaukset, joissa uutiskertoja suodattaa, taittaa ja sävyttää vierasta puhetta painotuksineen äärimmäisen epäsuoralla tavalla (ks. V Pietilä 1993b, 17-21). Tämä vapaan epäsuoran esityksen (VEE) nimellä kulkeva muoto on kiinnostava myös uutisten puhuttelevuuden kannalta - jäähän siinä usein epäselväksi, kuuluvatko esitetyn tietyt painotukset kertojalle vai henkilölle. Tällöin epämääräistyy myös puhuttelun 'alkuperä'; lukija ei tiedä kenen painotuksia hän lopulta kuuntelee.

Sulauttavasta luonteestaan johtuen VEE tarjoaa oivat mahdollisuudet diskursiiviseen vallankäyttöön. Sen avulla toimittajat voivat esimerkiksi helposti joko tukea tai horjuttaa henkilöiden/instanssien diskursseja jäämättä kummassakaan tapauksessa kiinni uutisjournalistisen puolueettomuuden normin rikkomisesta.²³

Jotta VEE:n uutisjournalistiseen soveltamiseen - ja ylimalkaan henkilöiden/instanssien diskurssien kerronnalliseen organisointiin ja operointiin uutistekstissä - päästäisiin todenteolla käsiksi, erittely olisi ulotettava kulloistenkin tekstien ulkopuolelle. Tällöin saataisiin ote niistä toimittajien jo uutisen tuottamisvaiheessa hyödyntämistä kerronnallisista strategioista, joilla luodaan pohjaa kertovan diskurssin vieraita puheita tukevalle ja horjuttavalle operoinnille itse tekstissä. Näiden strategioiden erittely puolestaan voisi tuoda valaisua niihin kulttuurisiin oletusmalleihin - ja journalistiseen arkipäijärkeen - joihin vieraan puheen organisoiminen eheiksi ja tolkullisiksi kokonaisuuksiksi uutisissa perustuu.

Kertojan 'ei-tekstuaalisella' toiminnalla mm. nostetaan yksiä tahoja etualalle ja painetaan toisia taustalle. Tällöin kyseeseen tulevia kerronnallisia strategioita ovat mm. 'esiintyjien' valinta, pää- ja sivuroolien jako niiden kesken, ainesosien valinta 'esiintyjien' diskursseista, näiden palojen esitysjärjestyksen määrittäminen ja niiden asettaminen tietynlaisiin keskinäissuhteisiin (V Pietilä 1991, 182-185 ja 1992, 56-61). Uutiskertojan tekstin sisäinen toiminta (sidosdiskurssina) ja tekstin ulkopuolella sovellettavat kerronnalliset strategiat muodostavatkin sen laajemman kerronnallisen kaluston, jolla vierasta puhetta uutisjournalismissa vastaanotetaan, työstetään ja esitetään.

... uutisgenren varjossa

Uutisen puhuttelevuuden kannalta kertojan ja näkökulman 'tekniisten' kategorioiden ohella keskeinen - tietyssä mielessä jopa keskeisin - narratologinen käsite on *sisäistekijä* samoin kuin sen käsitteellinen vastapari *sisäislukija*.

V Pietilä (1988b, 11) esittää - jälleenkin monien narratologien kannan vastaisesti - että myös faktuaalisissa esityksissä voidaan erottaa sisäistekijän taso. Tällöin sisäistekijä on hänestä (mt.) kuitenkin ymmärrettävä tekstin tuottamista koskevaksi kaavaksi, johon sisäänrakentuneet "arvot ja normit säätelevät sitä, miten uutinen pitää ja miten se voidaan diskursiivisesti esittää". Kunelius (1988, 29) määrittelee sisäistekijän journalistiseksi professionaalisuudeksi ja tällaisena vähintäänkin kahden ominaisuuden, diskurssi- ja normiominaisuuden, yhdistelmäksi.

Edellinen koskee uutisen tapaa käyttää kieltä (kerronnallinen häivytyks, jälkimmäinen sen sisältämiä arvoja ja normeja. Ridell puolestaan toteaa, että sisäistekijä - journalistinen professionaalisuus - "asettaa rajat paitsi sille, mitä uutinen 'sisältää' (mikä tulee uutisen puhumisen kohteeksi) myös sille, millainen uutinen diskursiivisena esityksenä on".

Kuten V. Pietilä (1988b, 15) huomauttaa, uutiset ovat konventionaalisoituneet tuottamisensa ohella myös lukemisensa osalta. Sisäislukija voidaanakin määritellä niiksi konventioiksi ja odotuksiksi, joiden pohjalta uutisia luetaan ja merkityksellistetään juuri 'uutisina' (Ridell 1990, 70). Näin sekä sisäistekijä että sisäislukija ovat olemassa jo ennen yksittäisten uutisten kirjoittamista ja lukemista - näitä toimintoja ohjaavien konventioiden ja odotusten ominaisuuksina. Niiden voidaan itse asiassa sanoa muodostavan sen konventionaalisen koodihorisontin - tai 'kommunikatiivisen sopimuksen' - joka yhdistää välineen/toimittajan ja yleisön ja joka saa myös tekstuaalisen ilmaisunsa, (mt.) Tällä sisäistekijän ja sisäislukijan määrittelyllä irrottaudutaan narratologian tiukasta tekstikeskeisyydestä ja kohdistetaan huomio uutisjournalismin konventioiden ja uutistendiskursiivisten piirteiden väliseen yhteyteen.

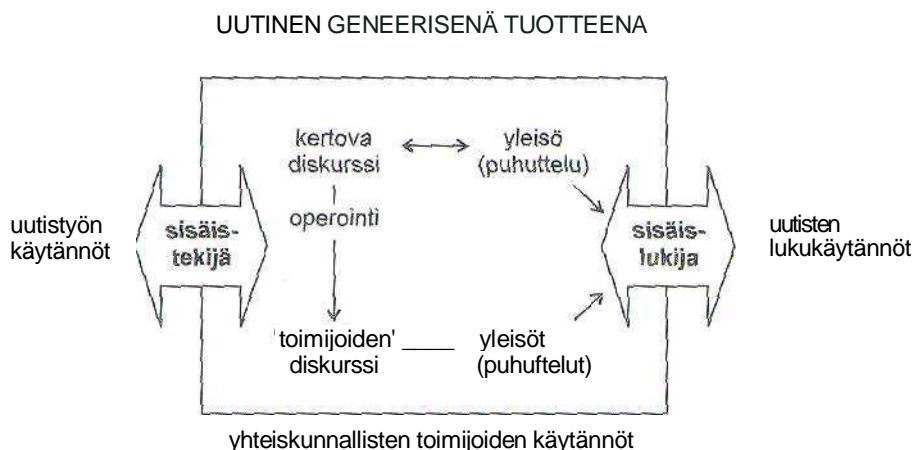
Ajatus sisäistekijästä ja sisäislukijasta uutisten tuottamista ja lukemista puitteistavien konventioiden ominaisuuksina merkitsee käytännössä käsiteparin määrittelyä geneeriseksi ilmiöksi, joka kytkee uutisten tuottamisen, itse uutiset ja niiden lukemisen saman kulttuurisen merkityskäytännön osiksi (ks. V. Pietilä 1988b, 15).²⁴

Määrittely avaa erityisen näkökulman myös uutismuodon ideologisuuteen. Juuri uutisgenre asettaa uutisten ne puitteet, joiden nojalla uutisiin valikoidaan vieraita puheita ja tuotetaan niistä kertovan diskurssin avulla eheä kokonaisuus. Toisaalta uutisten veneerisesti määräytynyt lukutapa auttaa lukemaan uutisissa avoimiksi jäävät kohdat 'yli' niin, että uutinen sulkeutuu ymmärrettäväksi myös vastaanotossa (V Pietilä, mt.). Näin

selitystä uutisten sulkeutumiselle on syytä hakea yhtä lailla uutisen tuottamista ja lukemista ohjaavien geneeristen konventioiden kuin välittömästi uutisen esitystekniikoiden suunnalta. Uutisen ideologinen 'eheys' perustuu pitkälti juuri välinettä/toimittajaa ja yleisöä yhdistävään 'geneeriseen sopimukseen' sekä sen taustalla vaikuttavaan julkilausumattomaan kulttuuriseen tietämykseen.

Lähdettäessä uutisjournalismista geneeristen konventioiden ylläpitämänä ilmiönä, uutisten puhuttelevuuden 'narratologiavaikutteinen' jäsennys voidaan kiteyttää seuraavan kuvion muotoon. Samalla kuvio täsmentää uutisen osalta yleisempänä esitettyä (Ridell 1994, luku 2, 19-33) geneeristä lähestymistapaa tekstiin.

Kuviossa sisäistekijä ja sisäislukija siis ilmentävät geneerisiä konventioita, jotka välittävät uutistekstejä niiden tuottamisen ja lukemisen käytäntöihin ja ovat näin, kuten todettua, olemassa jo ennen kulloistenkin uutisten kirjoittamista ja lukemista. Niitä kuvaavien nuolten kaksisuuntaisuudella tuon esiin sen, että yhtäällä toimittajat tuottavat tekstinsä tietyn geneerisesti välittyneen yleisöoletuksen varassa; vastaavasti lukijoilla on tietty, niin ikään geneerisesti välittynyt, heidän lukemistaan suuntaava käsitys uutisten 'takana' olevasta professionaalista kollektiivista samoin kuin sen tuottaman 'tiedon' luonteesta, vaikka sisäistekijä ja sisäislukija nimenomaisesti välittävät uutistekstejä ja niiden tuottamisen/lukemisen konteksteja, näiden geneeristen konventioiden 'vakaus' (vrt. Neale 1980, 13) on aina uudelleen vahvistettava myös uutisten tekstuaalisissa piirteissä.²⁵

Kertovan diskurssin ja sen yleisön sekä 'toimijoiden' diskurssien ja näiden yleisöjen väliset nuolet ovat kuviossa niin ikään kaksisuuntaisia. Tämä ilmentää tekstin yksittäisten puhuttelujen vastavuoroista luonnetta. Kukin

diskurssi suuntautuu puhuttelussaan tietynlaiseen yleisöön, joka näin konstituoii kyseisen puhuttelun muotoutumista.

Vaikka yhteiskunnallisilla toimijoilla ei ole välitöntä osallisuutta väli-
neen/toimittajan ja yleisön 'kommunikatiiviseen sopimukseen', niiden suhteilla uutistyyön käytäntöihin on vaikutuksensa uutisen yleisöön kohdistamaan geneeriseen puhutteluun. Uutismuotoa koskevat geneeriset konventiot eivät määrity vain journalismin yleisöä koskevien oletusten perusteella tai toimittajien yksipuolisella (kollektiivisellakaan) päätöksellä'. Vähintäinkin näiden konventioiden pysyvyydestä käydään jatkuvaa 'neuvottelua' ja jopa kamppailua uutisten tuottamisprosessissa journalismin edustavien ja siihen osallisten toimijoiden kesken. Esimerkiksi Brunsdonin ja Morleyn (1978, 67-70) mielestä tällöin kamppaillaan keskeisesti siitä, kenellä on valta asettaa se kehys, jonka sisällä uutisissa kysymyksiä esitetään ja vastauksia annetaan (vrt. Masterman 1989, 125-131).

Toisinaan tämä kamppailu pääsee esiin myös valmiissa uutistekstissä. Esimerkin tarjoavat tv-uutisten haastateltavien silloin tällöin ilmenevät pyrkimykset puhua suoraan kameralle ja puhutella näin 'suoraan' katsojia. Ennen muuta poliitikoilla näyttäisi olevan taipumusta kääntyä 'välittömästi' potentiaalisen kannattajakunnan puoleen ohi diskursiivista välitystoimintaa harjoittavan toimittajan. Näin tehdessään henkilö rikkoo yhtä nykyisen uutisjournalismin perimmäistä normia ja astuu toimittajan hallitsemaalle reviiirille solmimaan 'välitöntä' kontaktia yleisöön. Tällaiset norminrikkomukset osoittavat havainnollisesti Connellin (1980) erittelemän me/muut -jaon geneerisesti välittyvän luonteen.

Television ohella radio antaa välineenä toimijoille sanomalehteä otollisemmat mahdollisuudet myös uutisdiskurssin hallinnan väliaikaiseen kaappaamiseen. Tällaiset kaappaukset ovat kuitenkin toistaiseksi perin poikkeuksellisia, ainakin Suomessa.²⁶ Lisäksi katsojan tällaisissa tilanteissa kokemaa outouden tunne osoittaa, että toimittajien 'etuoikeudelle' välittömään diskursiiviseen vallankäyttöön on edelleen tukeva kulttuurinen selkänöja.

Genren ote pitää - vai pitääkö?

Geneeriset konventiot tarjoavat uutismuodon puhuttelevuuden erittelylle käsitteellisen ulottuvuuden, joka välittää tekstuaalisia luenta-asemia (puhuttelua) ja reaalista merkityksenantoa. Samalla niiden pohjalta voidaan jäsentää uutisten tuottamisen, itse uutisten sekä niiden lukemisen väliset suhteet tarkastelun kohteiksi aiempaa täsmällisemmin.

Tässä yhteydessä 'narratologiavaikutteinen' lähestymistapa lyö kättä yhtäältä Screen-teorian realistisen tekstin ideologisuutta koskevien ja toisaalta CCCS:n mediaryhmän journalistisen tekstin ideologisuutta koskevien teoretisointien kanssa. Samalla se selkiyttää eritoten Screen-teoriassa epäselväksi jäävää tekstin tutkimisen ja lukemisen tutkimisen analyttistä erottelua. 'Narratologiavaikutteisesta' näkökulmasta lukijan ideologinen asemointi ymmärtyy tekstiin sisäänrakentuneeksi puhutteluksi, joka voi vain pyrkiä vaikuttamaan lukijaan, ei lyömään tämän merkityksenantoa lukkoon. Tekstin ideologinen puhuttelevuus ja tämän puhuttelevuuden toteutuminen reaalisessa merkityksenannossa onkin tutkimuksessa pidettävä analyttisesti erillään.

Screen-teorian ajatus realistisen tekstin lukijaa ideologisesti asemoivasta kertovasta diskurssista voidaan esitetyltä pohjalta siis muotoilla kysymykseksi lukijan - geneerisesti määräytyneestä - ideologisesta puhuttelusta. Kertova diskurssi itse määrittyy siksi konventionaaliseksi ja pitkälti itsestään selväksi koodiksi, jonka kautta lukijalle tarjoutuu ilmeisin ja välittömin yhteys tekstiin. Kertovan diskurssin käyttöä ja ymmärtämistä - ja samalla siinä asettuvaa välineen/toimittajan ja yleisön kommunikatiivista sopimusta säätelevät uutisjournalismin ominaiset (sisäistekijälliset ja -lukijalliset) konventiot.

Vastaavasti geneerisesti määritellyn sisäislukijan avulla on mahdollista täsmentää mediaryhmäläisiä edustavan Morleyn (1981) käsitystä journalistisen tekstin ja yleisön välisestä suhteesta. Tällöin Morleyn (mt., 12) tarkoittama tekstuaalinen tai sisäänkirjoitettu lukija määrittyy reaalisen lukijan merkityksenantoa varten rakentuvaksi tekstuaaliseksi luenta-asemaksi, joka on aivan tietynlainen journalismille ominaisten konventioiden tuloksena. Näin rakentuvaa luenta-asemaa voisi kutsua myös journalismin yleisöönä kohdistamaksi geneeriseksi puhutteluksi. Mediaryhmän tarkoittama etusijalle asettuva luenta puolestaan voidaan ymmärtää siksi puhutteluksi, joka saa - kertovan diskurssin suosiollisella myötävaikutuksella - tekstissä eniten painoa.

Risto Kunelius (1988) on eritellyt lähemmin uutisjournalismin edellyttämää 'geneeristä lukijaa'. Hänestä journalismi puhuttelee lukijaa sisäislukijan kautta aivan tietynlaisin ominaisuuksin varustettuna subjektina. Uutiseen on varattu yhteiskunnalliselle subjektille - sisäislukijan ominaisuuksina - mahdollisuus oivaltaa tiettyjä ratkaisuja ja toimintamalleja. Näi-

hin taas on sisäänrakentunut tietty maailmaa koskeva idealisaatio, jonka kautta lukijalle pyritään tuottamaan mielekästä oivallusta yhteiskunnasta, (mt., 32-33.1 Kunelius pitää tällaista pyrkimystä ideologisena siksi, että "tunnistaessaan itsensä implisiittisen lukijan ominaisuuksissa lukija (subjekti) jää illusoriseen suhteeseen oman oivalluksensa alkuperään nähden" (mt., 32).

Reaalisen lukijan 'geneerinen puhuttelu' toteutuu Kuneliuksen (1988, 39) mielestä sekä "konkreettisina sisältöinä että tuotettuna idealisaationa". Uutistekstin tasolla sisäislukijan ominaisuudet ovat hänestä vaihtoehtottomia. Koska tekstissä on "eksplisiittisesti esillä vain maailman tapahtumia ja henkilöitä", ovat myös sisäislukijan normatiiviset ominaisuudet vaikeita torjua. Uutisen diskursiivinen illuusio maailman välittömästä esittämisestä taas perustuu uutisen kertojan näkymättömyyteen, sen tapahtumien ulkopuolisuuteen ja ehdottomaan luotettavuuteen, (mt., 32-33). Uutiskertojan näkökulma sen esittämään on (mt.,30) suorastaan "tekstin tasolla olematon". Tällainen kanta on kuitenkin pulmallinen vihjatessaan, ettei uutisten diskursiivista puhuttelua tuottavista strategioista olisi mahdollista saada otetta. Samalla se tulee kiistäneeksi uutisen diskursiivisen illusion erittelyyn ja purkamiseen sisältyvän kriittisen lupauksen.

Sittemmin Kunelius (1992 ja 1993a) onkin vaihtanut otetta ja syventynyt (kovien) uutisten ehdottamaan "lukijarooliin" nimenomaisesti "erittelemällä uutistekstille tyypillisiä ominaisuuksia" (mt., 1993a, 33). Hän (1992, 105) korostaa, että "jotta olisi mahdollista tarttua siihen, millä tavallaovat uutiset meitä lukijoinaan asemoivat tai puhuttelevat, on ensin yritettävä määritellä, millaisia tekstejäovat uutiset ovat". "Uutisgenren sisänsuhteellisuus lukija-asema" voidaan Kuneliuksen (1993a, 42-43; myös 1992, 214-227, 236-237) mielestä päätellä erittelemällä kovien uutisten tekstejä neljän ominaisuuden - sisällön, kielenkäytön, rakenteen ja kerronnan - osalta. Tulokseksi saadaan "lukija", jota voisi karrikoiden luonnehtia kärsimättömäksi, lyhytmuistiseksi ja hyväuskoiseksi hölmöksi.

Uutisen ideologisen puhuttelevuuden kannalta Kuneliuksen erittelyihin sisältyy nytkin pulma, joskin tiettyssä mielessä käänteinen kuin edellä. Johdattaessaan uutisgenren edellyttämän lukijan ominaisuudet suoraan uutistekstin ilmeisistä piirteistä hän tulee yksinkertaistaneeksi uutisgenren ja uutistekstin välisen suhteen. Sikäli kuin uutisgenre ymmärretään ensisijaisesti uutisten tuottamisen ja lukemisen konventioihin liittyväksi ilmiöksi, yhtäläisyysmerkkien vetäminen sen ja uutistekstin piirteiden välille on vähintäänkin harhaanjohtavaa. Lisäksi tällöin sivuutetaan se yhteinen (sinällään eitekstuaalinen) kulttuurinen tietämys, jonka nojalla uutiset voivat vaieta yksistä asioista tiedettyinä ja johon perustuen ne joutuvat erityisesti selittämään ja dokumentoimaan toisia (vrt. V Pietilä 1993a, 56-57). Tullakseen ymmärretyiksi sekä uutisten 'sisältö' että niiden 'muoto' edellyttävätkin "lukijalta" suurta kulttuurista samoin kuin spesifimpää geneeristä kompetenssia.

Juuri tähän konsensuaaliseen - tai ainakin uutisjournalismin tällaiseksi oletamaan - taustaan nojautuen uutiset ovat mitä ovat. Toki ajatus 'kollektiivisten arvotusten resonointitaustasta' (ks. Volosinov 1983, 13-15) on myös Kuneliuksella mukana - itse asiassa hänen tarkastelujaan epäsuorasti rakenteistaen.

Uutisen puhuttelevuuden erittelyssä onkin yhtä oleellista kiinnittää huomiota siihen mitä uutistekstissä ei ole kuin siihen mitä siinä on. On ajateltavissa, että juuri aukkopaiikkoja etsimällä ja erittelemällä voidaan paljastaa jotakin oleellista sekä uutisjournalismin kommunikatiivisen sopimuksen - ja näin lukijaan kohdistuvan geneerisen puhuttelun - että sen taustalla olevan kulloisenkin arkijärjen luonteesta (vrt. Belsey 1980, 107-109, 117; ks. myös Brunt 1990, 68-70). Tällöin saadaan selvyttä myös siihen uutisten aktiivisesti vaikenemaan seikkaan, millaiseen yhteiskunnalliseen 'sopimukseen', keiden kanssa ja millä ehdoilla uutisjournalismi on lukijoita kumppaneinaan oikein sitomassa.

Tältä pohjalta voidaan kyseenalaistaa myös tätä 'sopimusta' säätelevän uutisgenren vaihtoehdottomuus - sen suoranainen kulttuurinen universaalius. Pikemmin kuin uutistekstit yhteen ideologiseen nimittäjään vääjäämättä palauttavasta mekanismista siinä on kyse yhteiskunnallisen vallan rakenteistumista noudattelevasta merkityksenannon 'ohjeistosta', joka ei kykene sulkemaan pois toisin tulkitsemista. Näin ollen ei olekaan välttämätöntä tyytyä siihen, että uutisgenren vaihtoehtoinen lukeminen merkitsee "asettumista kommunikaation ulkopuolelle" ja itse asiassa "yhteiskunnan ulkopuolelle" (Kunelius 1992, 24-23). Päinvastoin uutisgenrestä irtisanoutumisen voi nähdä sisältävän - olkoonkin että utooppisen - mahdollisuuden toisenlaiseen, vähemmän ideologiseen kommunikatiiviseen sopimukseen.

Lähteet

- Belsey, Catherine. *Critical Practice*. London/ New York: Methuen 1980.
- Bennett, W Lance & Gressett, Lynne A. & Haltom, William. Repairing the News: A Case Study of the news paradigm. *Journal of Communication* 35(1985):2, 50-68.
- Brunsdon, Charlotte & Morley, David. *Everyday television: 'Nationwide'* London: BFI 1978.
- Brunt, Rosalind. *Points of view*. Teoksessa: Goodwin, A & Whannel, G (eds.). *Understanding Television*. London/New York: Routledge 1990, 60-73.
- Chatman, Seymour. *Story and Discourse*. Ithaca/London: Cornell University Press 1978.
- Chatman, Seymour. Characters and Narrators. Filter, Center, Slant and Interest-Focus. *Poetics Today* 7(1986):2, 189-204.

- Cohn, Dorritt. Signposts of Fictionality: A Narratological Perspective. *Poetics Today* 11 (1990): 4, 775-804.
- Connell, Ian. Television News and the Social Contract. Teoksessa: Hall, S. et al. (eds.). *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson 1980, 139-156.
- Coward, Rosalind & Ellis, John. *Language and Materialism*. London: Routledge 1977.
- Culler, Jonathan. Story and Discourse in the Analysis of Narrative. Teoksessa: Culler, J. *In the Pursuit of Signs*. London: Routledge & Kegan, Paul 1981, 169-187.
- Dahlgren, Peter. *Tv News as Social Relation*. *Media, Culture and Society* 3(1981), 291-302.
- Dahlgren, Peter. *Tuning in the News: Tv Journalism and the Process of Ideation*. Journalisthögskolan i Stockholm. Skriftserie 6/1984.
- Dahlgren, Peter. Beyond Information: Tv News as a Cultural Discourse. Monisteessa: Furhoff, L. & Hemanus, P (eds.). *New Directions in Journalism Research*. Journalisthögskolan i Stockholm. Skriftserie 4/1985.
- Dahlgren, Peter. Mitä se merkitsee. Tv-uutisten monitulkinta vastaanotossa. *Tiedotustutkimus* 10/1987:3, 3-15.
- Eronen, Risto. *Journalismin lingvistiset strategiat yhteiskunnallistajina*. Tampereen Yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A: 74 (1991).
- Fisher, Walter R. Narration as a Human Communication Paradigm: The Case of Public Moral Argument. *Communication Monographs* 51(1984):1, 1-22.
- Fisher, Walter R. The Narrative paradigm: In the Beginning. *Journal of Communication* 35(1985):4, 74-89 (1985a).
- Fisher, Walter R. The Narrative Paradigm: An Elaboration. *Communication Monographs* 52(1985):4, 347-367 (1985b).
- Fiske, John. *Television Culture*. London/New York: Methuen 1987.
- Genette, Gerard. *Narrative Discourse*. Ithaca/New York: Cornell University Press 1980.
- Glasgow University Media Group. *Bad News*. London: Routledge & Kegan Paul 1976.
- Glasgow University Media Group. *More Bad News*. London: Routledge & Kegan Paul 1980.
- Gruneau, Richard & Hackett, Robert A. The Production of TV News. Teoksessa: Downing, J. et al. (eds.). *Questioning the Media: A Critical Introduction*. Newbury Park: Sage 1990, 281-295.
- Hall, Stuart. Sisäänkoodaus/uloskoodaus. Teoksessa: Hall, S. *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino 1992, 133-148 (1973).

- Hartley, John. *Understanding News*. London/New York: Methuen 1982.
- Hartley, John. Invisible Fictions: Television Audiences, paedocracy, pleasure. *Textual Practice* 1(1987):2, 121-138.
- Hartley, John & Montgomery, Martin. Representations and Relations: Ideology and Power in Press and TV News. Teoksessa: Van Dijk, T.A. (ed.). *Discourse and Communication*. Berlin/New York: Walter de Gruyter 1985, 233-269.
- Heath, Stephen. On Screen, in Frame: Film and Ideology Teoksessa: Heath, S. *Questions of Cinema*. London: Macmillan 1981, 1-19.
- Hemanus, Pertti. *Lehtijutun opissa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisu A: 79 (1992).
- Hietala, Veijo. Tv-uutiset viihteenä ja populaarikulttuurina. *Tiedotustutkimus* 14(1991):1, 5-12.
- Hietala, Veijo. Audiovisuaalinen tarinatuokio - tv-uutisten narratologiaa. *Tiedotustutkimus* 15(1992):3, 37-46.
- Knight, Graham & Dean, Tony Myth and the Structure of the News. *Journal of Communication* 32(1984):2, 144-161.
- Kunelius, Risto. *Ideologia ja uutinen*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Pro gradu -tutkielma 1988.
- Kunelius, Risto. *Uskottavasti tehty teksti: uutinen historiassa ja yhteiskunnassa*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Lisensiaatin tutkimus 1992.
- Kunelius, Risto. Uskottavuuden anatomia. Kova uutinen, genre ja kansalainen. *Tiedotustutkimus* 16(1993):2, 33-45.
- Luostarinen, Heikki. Interdiskursiivisen ihmeen jäljillä. *Tiedotustutkimus* 14(1991):3, 109-112.
- MacCabe, Colin. Realism and the Cinema: Notes on Some Brechtian Theses. *Screen* 15 (1974): 2, 7-27.
- Mander, Mary S. Narrative Dimensions of the News: Omniscience, Prophecy and Morality *Communication* 10(1987):1, 51-70.
- Margolin, Uri. Dispersing/Voiding the Subject. A Narratological Perspective. *Texte* 5/6 (1986/1987), 181-210.
- Masterman, Len. *Medioita oppimassa*. Helsinki: SL 1989.
- Morley, David. *The 'Nationwide' Audience: Structure and Decoding*. London: BFI 1980 (1980a).
- Morley, David. Texts, Readers, Subjects. Teoksessa: Hall, S. et al. (eds.). *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson 1980, 163-173 (1980b).
- Morley, David. The Nationwide Audience' - A Critical Postscript. *Screen Education* 39/1981, 3-14.
- Morse, Margaret. Talk, Talk, Talk. *Screen* 26(1985):2, 2-15.

- Neale, Stephen. *Genre*. London: BFI 1980.
- Pietilä, Kauko. Joukkotiedotuksen sosiologiaa pelastamassa. *Tiedotustutkimus* 8(1985):3, 1-12.
- Pietilä, Kauko. *Uutisen sosiologia*. Julkaisematon käsikirjoitus. Tampere 1986.
- Pietilä, Veikko. Narratologia ja uutisjournalismi: eräitä metodologisia huomioita. *Tiedotustutkimus* 11(1988):4, 5-17.
- Pietilä, Veikko. Oh, Dear. Uutisetko kertomuksia? *Tiedotustutkimus* 13(1990):3, 64-73.
- Pietilä, Veikko. Sanoista tekoihin. 'Vieraan puheen' vastaanotosta lehti uutisessa. *Tiedotustutkimus* 14(1991):4, 5-18 (1991a).
- Pietilä, Veikko. Onko narratologia vihreämpää aidan journalistisella puolella? *KTSV* 45(1991), 175-191 (1991b).
- Pietilä, Veikko. Beyond the News Story: News as Discursive Composition. *European Journal of Communication* 7(1992) :1, 37-67.
- Pietilä, Veikko. Ikkunako maailmaan? Uutisgenre ja uutisen todellisuusvaikutelma. *Tiedotustutkimus* 16(1993):2, 46-58 (1993a).
- Pietilä, Veikko. On tämä aika kamala - ja kiehtova - peli! Uutinen ja vapaa epäsuora esitys. *Virittäjä* 97(1993):3, 345-365 (1993b).
- Pietilä, Veikko. Maailma kehysten vankina. Tv-uutisten kerronnallisesta dynamiikasta. *Lähikuva* 3-4/1993, 48-60 (1993c).
- Prince, Gerald. *A Grammar of Stories. An Introduction*. The Hague: Mouton 1973.
- Reunanen, Esa. *Merkitysympäristö ja uutisgenren säännöt*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A:74 (1991).
- Ridell, Seija. *Miten uutinen 'puhuttelee'?* Uutisen ja yleisön suhteen tarkastelua diskursiiviselta kannalta. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A: 63 (1990).
- Ridell, Seija. *Kaikki tiet vievät genreen*. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisuja A: 82 (1994).
- Rimmon-Kenan, Shlomith. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London/New York: Methuen 1983.
- Rowland, Robert C. *Narrative: Mode of Discourse or Paradigm?* *Communication Monographs* 54(1987):3, 264-275.
- Smith, Robert C. Mythic Elements in Television News. *Journal of Communication* 29(1979): 2, 75-82.
- Sperry, Sharon L. Television News as Narrative. Teoksessa: Adler R.P (ed.). *Understanding Television*. New York: Praeger 1981, 295-312.
- Tammi, Pekka. Kertoja tekstin hierarkkisessa rakenteessa. *KTSV* 35(1983), 37-53.

- Tammi, Pekka. Kertojan ja henkilön diskurssista. *KTSV* 40(1986), 25-61.
- van Dijk, Teun A. Structure of News in the Press. Teoksessa: van Dijk, TA. (ed.). *Discourse and Communication*. Berlin/New York: Walter de Gruyter 1985, 67-93.
- van Dijk, Teun A. *News as Discourse*. Hillsdale etc.: Lawrence Erlbaum Associate Publishers 1988.
- Volosinov, Valentin. Discourse in Life and Discourse in Poetry: Questions of Sociological Poetics. Teoksessa: Shukman, A. (ed.). *Bahtin School Papers*. Oxford: RPT Publications 1983, 5-30.

Viitteet:

- ¹ Journalismin 'konstruktivistinen' ymmärtäminen on eräiden käsitysten mukaan vallannut länsimaaisessa tutkimuksessa jo "paradigmaattisessa mielessä hallitsevan aseman" (esim. Hemanus 1992, 3; vrt. Luostarinen 1991, 109).
- ² Yhtenä esimerkkinä tästä ovat vuosina 1988-1992 Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella valmistuneet lukuisat narratologiaa hyödyntäneet opinnäytteet.
- ³ Yleisimmillään kertomus ymmärretään viestinnän tutkimuksessa universaaliksi tiedon ja kokemuksenjärjestämisen ja välittämisen muodoksi (ks. esim. Sperry 1981). Tämän 'homo narrans' -ajattelun näkökulmasta kertomuksen "alaan kuuluvat kaikki inhimillisen ilmaisun ja viestinnän muodot - epiikasta arkkitehtuuriin, raamatun kertomuksista veistoksiin" (Fisher 1985b, 74; ks. myös Fisher 1984 ja 1985a).
- Kertomuksen 'universaloinnin' - ja eritoten Fisherin "kertovan paradigman" kriitistä ks. Rowland (1987) sekä V. Pietilä (1990).
- ⁴ V. Pietilän (1988b, 6) mielestä on selvää, etteivät kaikki uutiset täytä kertomukselle esitettyjä minimiehtoja (niistä esim. Prince 1973). Riidattomimmin kertomuksiksi hänestä (mt., 7) voitaneen lukea vain tapahtumia, toimintoja ja prosesseja koskevat uutiset, jos niitäkään (ks. myös V. Pietilä 1990).
- ⁵ Esimerkiksi Morley (1980b) arvostelee Screen-teoreetikkoja siitä, että nämä johtavat reaalisen lukijan merkityksenannon mekanistisesti tekstin tarjoamista subjekti-asetuksista.
- ⁶ Viime kädessä tarina/diskurssi-erottelupalautuu perinteiseen sisältö/muoto-dikotomiaan.
- ⁷ Siinä missä poliittisen ja taloudellisen eliitin edustajilla on itsestäänselvä pääsy uutisjulkisuuteen yhteiskunnallisen tapahtumisen 'virallisina' lähteinä, niiden ulkopuoliset ryhmät sekä ns. tavalliset kansalaiset joutuvat tähän 'julkisuustilaan' halutessaan turvautumaan erilaisiin - usein negatiivisiin - strategioihin. Ks. esim. Bennett et alin (1985) tapaustutkimus, jossa tarkastellaan millaisia ongelmia yksittäisen henkilön järjestämä 'mediatapahtuma' aiheuttaa uutistuotannon elitistiselle logiikalle" (mt., 53). Tämän logiikan pohjalta ns. tavallisen kansalaisen julkisuushakuinen(kaan) toiminta - ts. pyrkimys saada äänensä kuuluviin journalistisessa 'julkisuustilassa' - ei ole uutinen (mt., 63).
- ⁸ Kauko Pietilä (1986) on soveltanut Connellin erottelua 'toimijoihin' ja toimittajien yhdessä yleisön kanssa muodostamaan 'muihin' sanomalehtiutustien tarkastelemaan. Hänestä (mt., 98) sanomalehtiutustisissa asetetaan diskursiivisesti lehden ja

toimittajan me, joka on ensisijainen suhteessa *niihin* eli kaikkiin niihin, joista lehti lukijalle puhuu. Tällöin esim. tv-uutisten suoraa studio-osuutta - jota mm. luonnehtii suora katsojan puoleen kääntyminen - vastaa otsikon päärivä silloin, kun toimittaja/väline siinä kääntyy lukijan puoleen (mt.).

⁹ Hartleyn (1982,126) mielestä uutisissa tuotettavat erilaiset 'osapuoli- jaot' palautuvat aina viime kädessä perustavaan rakenteelliseen me/ne-vastakkaisuuteen, jossa edellinen edustaa myönteistä, jälkimmäinen kielteistä poolia (ks. myös Fiske 1987, 292-307).

¹⁰ Yhtenä keskeisenä keinona todellisuusvaikutelman tuottamisessa pidetään ritualisoituneiden 'paikan päällä' -tekniikoiden käyttöä, kuten suoraa välähdyksiä ja haastatteluja 'tapahtumapaikalta'. 'Autenttisuudellaan' nämä muodot peittävät tv-uutisten sommitellun luonteen ja synnyttävät vaikutelman todellisuuden välittömästä näyttäytymisestä, (ks. esim. Connell 1980, 145-147; Dahlgren 1985a, 90.)

¹¹ Morley (1981, 8) toteaaakin mediaryhmän työtä arvioidessaan, että huolimatta ryhmän pyrkimyksistä kiinnittää keskeistä huomiota kielellisten muotojen ja ideologisten merkitysten välisiin suhteisiin, tutkimus liukui jatkuvasti takaisin näkökulmaan, josta muodolla oli vain marginaalista mielenkiintoa.

¹² Hietalan ja uutisrealismin kriittisten tutkijoiden lähtökohtaeroista kertoo jokin se, että edellinen (1992,41) sijoittaa poliitikot ja tavalliset ihmiset 'tasavertaisina' tv-uutisten kerrotun maailman henkilöiksi - narratiivisen hierarkian alimmalle tasolle. Uutistekstien ideologisuudesta kiinnostunutta tutkimusta narratologian näin 'puhdasoppinen' soveltaminen ei vie kovin pitkälle.

¹³ Institutionaalisilla paineilla Hartley ja Montgomery tarkoittavat uutisjournalismin sitoutumista puolueettoman ja todenmukaisen tiedon välittämiseen, muodollisilla paineilla taas mm. pakkoa valita kameralle aina jokin näkökulma. Kertoakseen lupaamansa puolueettoman totuuden tv-uutisten tulisi esittää asiat ilman erityistä näkökulmaa, mikä on mahdotonta. Selviytyäkseen tästä ristiriidasta uskottavasti tv-uutiset tuottavat kameran 'taakse' kuvitteellisen katsojan, jonka näkökulma - realistiselle romaanille ominaisen kaikki tietävän kertojan sijasta - yhtenäistää uutisten erilliset ja irralliset elementit ymmärrettäväksi ja eheäksi kokonaisuudeksi. Kuvitteellinen katsoja on toimittajien luoma ja ylläpitämä kollektiivinen konstruktio, johon nähden uutiset rakennetaan 'puolueettomiksi' ja 'tosiksi'. Tälle kuvitteelliselle katsojalle ei Hartleyn ja Montgomeryn mielestä löydy empiiristä vastinetta, koska reaalin merkityksenanto ei koskaan ole yhtenäistä. (Hartley & Montgomery 1985, 246-247; ks. myös Hartley 1982, 93-96 ja Hartley 1987.)

¹⁴ V. Pietilä (1993c, 49) pohtii Hietalan henkilöitynyttä ja hierarkkista kertojakäsitystä kommentoidessaan, eikö tv-uutisten osalta olisi järkevämpää puhua yksittäisten kertojapersonien sijasta kerronnallisista rooleista, jotka muodostavat rinnasteisten - eivät alisteisten - roolien rakenteen. Tämän 'kertovan kollektiivin' sisällä kertojarooli vaihtuu jäseneltä toiselle.

¹⁵ Kuten tuon esiin (Ridell 1994, luku 2 19-32), kertoja kuitenkin pyrkii henkilöitymään myös narratologisessa käytössä.

¹⁶ V. Pietilän (1988, 12) esittämä kertojatyyppittely on seuraava:

1. Tunnistautuva asioihin puuttuva
2. Tunnistautuva asioihin puuttumaton
3. Tunnistautumaton asioihin puuttuva
4. Tunnistautumaton asioihin puuttumaton

Termit tunnistautuva ja tunnistautumaton eivät ainakaan uutisten kerrontaa erittelyssä ole kovin onnistuneita. Uutisessahan kertoja ei juuri koskaan tunnistaudu,

toisin kuin vaikkapa pääkirjoituksissa, joissa se useinkin esittäytyy mm. 'meiksi'. Tosin oma (1990, 74) ehdotukseni näkymätön vs. näkyvä kertoja ei välttämättä ole onnistunut sekään (kertojan 'näkymättömyyden' kritiikistä ks. Eronen 1991, 45, 122).

Vaikka terminologiasta voidaan hyvinkin halkoa hiuksia, kertojan havaittavuuden ('näkyvyyden') asteita on etenkin uutisen osalta nähdäkseni tärkeää pystyä analyttisesti erottelevaan. Tällöin terminologisia vaihtoehtoja voisivat olla esim. vetäytyvä vs. näyttäytyvä, havaittava vs. ei-havaittava tai piiloutuva vs. esiintuleva kertoja.

Kunelius (1992 ja 1993a) on kehittänyt (kovan) uutiskerronnan tyypittelyä "kerronnan voimakentäksi" hyödyntäen tällöin keskeisesti mm. kertojan näkyvyyttä.

V Pietilän jaottelussa kertojatyyppejä 4 (kaikkietäisytyydyllä täydennettynä) - jota voidaan pitää uutisjournalistisen esittämisen 'ihannetyypinä' - tulee lähimmäksi Hietalan tarkoittamaa histoire-kerrontaa. Uutisten puhuttelun tutkimuksen kannalta kuitenkin myös tämä tyyppi on "diskursiivinen", ts. implikoi aivan tietynlaista suhdetta yleisöön. Vrt. Eronen (1991, 43-46, 122), jonka näkökulmasta kertojan persoonaton, ei-puhutteleva kerronta on looginen mahdottomuus. Hänestä kertoja myös ihannetapauksessa operoi esitettyä illokutiivisesti ja puhuttelee näin lukijaa tietynlaiseen merkityksenantoon.

¹⁷ Ajatus kertojan tietämyksestä on kyseenalainen myös kirjallisuustieteellisessä käytössä. Sehan edellyttää, että fiktiivinen maailma ja sen henkilöt ovat olemassa ikään kuin kertojasta riippumatta - sen eriaistisen tietämisen kohteina. Kanta on absurdi, jos lähdetään kertojasta sinä elementtinä, joka tuottaa tekstiin - teknisessä mielessä - kaiken mitä siinä on.

¹⁸ Uutismaisen rakenteen tuottamista on tarkasteltu mm. kysymyksenä "kärjen" läpiviemisestä uutisessa (ks. Reunanen 1991).

¹⁹ Näkökulman käsitteen 'liiallinen visuaalisuus' on aiheuttanut narratologeille pulmia. Sekä Chatman (1978, 153) että Rimmon-Kenan (1983, 70) huomauttavat sen viittaavan liian ahtaasti visuaaliseen havaitsemiseen. Genette (1980) on yrittänyt ratkaista tätä pulmaa puhumalla näkökulman sijasta fokaalisuudesta. Chatmanin (1986, 191-194) mielestä kuitenkin myös fokaalisuuden käsite on liian visuaalinen.

²⁰ Ehkä tyypillisimmillään seremoniamestarina toimivaa käytetään esim. poliittisia puheita selostavissa uutisissa. Niissä kertoja tilanteen, asian ja henkilön esittelyn jälkeen päästää tämän puhumaan 'omalla' äänellään. Se saattaa kyllä operoida henkilön esittämisen tapaa mutta puuttuu harvoin tämän puheen sisältöön.

Tällaisesta 'referaattiuutisesta', jossa henkilö rakentaa puhuttelua suhteessa omaan asiaansa ja kertoja suhteessa henkilön esittämiseen ks. esim. Ridell (1990, 82-95; vrt. K. Pietilä 1986).

²¹ Huomattakoon, että myös narratologit esittävät jaon kertojan diskurssiin ja henkilön diskurssiin (esim. Rimmon-Kenan 1983; Tammi 1986). He eivät kuitenkaan paneudu tarkemmin siihen, että tämä erottelu itse asiassa merkitsee siirtymää pois kerronnan hierarkkisuuksi korostavasta tarina/diskurssi-jaosta.

²² Sekä Connellin että Hartleyn ja Montgomeryn edellä esitetyt uutiserittelyt voitaisiin muotoilla myös kysymykseksi kertovan diskurssin ja vieraan puheen välisestä suhteesta. Niissähän kertovaa diskurssia hyväksikäyttäen otetaan vastaan; työstetään ja esitetään vieraita puheita - hallituksen ja ay-liikkeen 'oppositiivisen' (Connell) sekä potilaiden/sairaalahenkilökunnan ja lakkolaisten (Hartley & Montgomery) diskursseja - toisistaan poikkeavasti. Samalla operoidaan eri tavoin myös niihin sisältyvää yleisön puhuttelua.

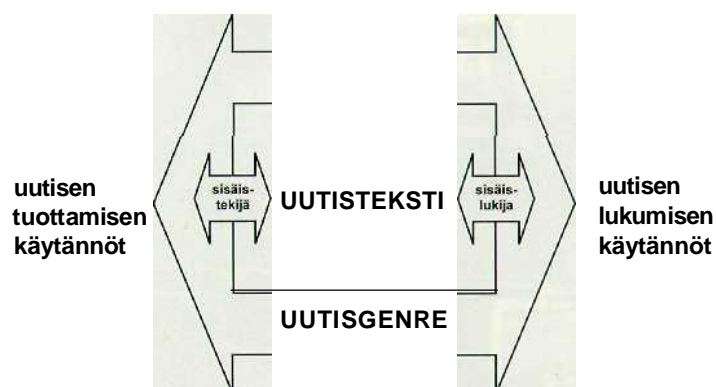
Hartley ja Montgomery (1985, 256-257) ottavatkin esiin kertovalle diskurssille vs. vieraille puheille rinnasteisen ajatuksen institutionaalisista ja sisään päästetyistä äänistä. Heidän (mt.) mielestään jälkimmäisistä tuotetaan ykseys', jossa tietyt sisäänpäästetyt äänet saavat voiton (ks. myös Hartley 1982, 109-115).

²³ Vrt. Eronen (1991, 121, 123), joka katsoo, että esityksen alkuperän epämääräistäminen liittyy toimittajan pyrkimykseen tuottaa (poliittisesta) toimijasta tiettyä tulkintaa. Ratkaistessaan "diskurssin alkuperän ja sen tekstuaalisen esityksen yhteyden" toimittaja voi puuttua kertojalla asioihin ja puheisiin niin, ettei luki- ja tätä puuttumista tonnista (ks. myös V Pietilä 1993b, 25-26).

²⁴ Kuten tuon esiin (Ridell 1994, luku 2, 19-32), sisäistekijän ja sisäislukijan geneerinen määrittely sisältyy eksplikoimattomana myös narratologiseen käsitteistöön horjuttaen sen julkilausuttua tekstikeskeisyyttä.

²⁵ Huomattakoon, että uutisgenren säännöt ja konventiot saavat sekä uutisia tuottaessa että niitä luettaessa lehti- ja kanavakohtaisia sävyjä. Aamulehden uutiset eivät ole täysin samanlaisia kuin Helsingin Sanomien, ja Yleisradion tv-uutiset poikkeavat ainakin tyylillisesti MTV:n vastaavista. Tämä variointi antaa aiheen pohtia, tulisiko sisäistekijästä/sisäislukijasta itse asiassa puhua lehti/kanavakohtaisena ilmiönä. Tällöin on kuitenkin muistettava, että yksittäisten lehtien ja radio/ tv-kanavien tuottamat uutiset suhtautuvat aina uutisjournalismin laajempiin pelisääntöihin.

Mikäli variointia uutisgenren sisällä kuitenkin haluttaisiin mainitussa mielessä tutkia, edellä esitetty kaavio olisi mahdollista muokata seuraavaan asuun:

Esitetyltä pohjalta sisäistekijän/sisäislukijan luonnetta uutisjournalismissa voitaisiin lisäksi tarkentaa seuraavalla kaaviolla, joka havainnollistaa tähän mennessä esitettyä täsmällisemmin ilmiön vastavuoroista luonnetta:

	uutisten tuottamisen kannalta	uutisten lukemisen kannalta
sisäistekijä	uutisjournalismin sääntöihin konventioihin suhteutuva mielikuva ko. välineen positiosta ja intentioista	yleisempiin uutisjournalismia koskeviin konventioihin ja odotuksiin suhteutuva mielikuva ko. välineen luonteesta ja linjasta
sisäislukija	uutisjournalismin sääntöihin ja -konventioihin suhteutuva oletus välineen yleisöstä ja sen odotuksista, uskomuksista ja arvoista	yleisempiin uutisjournalismia koskeviin konventioihin ja odotuksiin suhteutuva oletus ko. välineen yleisö käsityksestä

²⁶ Masterman (1989,128-131) esittää kaksi esimerkkitapausta, joissa Ison-Britannian kaivostyöläisten liiton puheenjohtaja Arthur Scargill asettaa haastattelutilanteessa kyseenalaiseksi "tv-haastattelijoiden oikeuden ja kelpoisuuden ylipäättään kysyä tiettyjä kysymyksiä".

KUVA: YLE/kuvapalvelut